

попаната. Главити бѣха отдѣлени отъ другити части на тѣло то, а труповети бѣха всичкити безъ глави. Ште рече, че тѣя жени и моми бѣха исклани. Влѣзохми въ селото. Въ развалинити на първата къшта една жена сѣдѣше на единъ купъ дрина, клатеше се насамъ натамъ и пропѣваше съ единъ монотоннь гласъ, който приличаше на половина пѣение и на половина плачъ и ридание, нъ твърдѣ дива мелодия. — Въ обнатината си държаше едно дѣтенце, а друго едно по-голѣмичко стояше до нея мирно и спокойно и гледаше съ удивление на насъ. А тѣя нито ни погледна; дадохми ухо да чуемъ, какво казова, и тълковачъ тѣ ни прѣведе това: „къштата ми, къштата ми, милата ми къшта, хубавата ми къшта; мъжъ тѣ ми, мъжъ тѣ ми, горкѣй ми мъжъ, милий ми мъжъ; къштата ми, милата ми къшта“ и така нататкъ повтаряше съштити думи хиладо пѣти. Въ една друга къшта, други двѣ жени, една стара и една млада, занимаваха се съ същото, като повтаряха тако-речи съштити думи: „имахъ къшта, и сега нѣмамъ; имахъ мъжъ, и сега съмъ вдовица; имахъ синъ, и сега нѣмамъ; имахъ негъ дѣца, и сега имамъ само едно;“ и все се клатеха насамъ натамъ, като се удреха по главата и си кършеха ридѣтѣ. Тѣя жени бѣха, които се бѣха отгървали отъ клането и се завърнаха въ селото си съ насъ да го обидатъ. Тѣи шгѣли да се завърнатъ въ селото си много по-напрѣдъ, нъ ги било много страхъ, та несмѣдели безъ покровителството на нѣкои чужденци. А сега, сега да видишъ плачъ и ридание съ часове по развалинити на къштата си. — Ми сега можихми да разберемъ оный странний гласъ, што чухми, кога оште бѣхми по бърдото отвънъ селото. — Колкото отивахми на внѣтрѣ въ селото, толкова повече срѣбтахми жени. Едни сѣдѣха на купъ по каменети въ дворовети, други се лутаха насамъ натамъ прѣдъ вратити, като си кършеха прѣтити и повтаряха та плачаха отчаяно. — Малко сълзи се ронеха въ това общо оплаковане; то бѣше сухо, кораво и отчаяно.

Изворъ тѣ на сълзити бѣше исъхналъ оште прѣди нѣколко недѣли, нъ жалбата и бѣдността бѣха много по-голѣми, ако и безъ сълзи. Всичкото множество, което се събра въ селото и вървѣше подира ни, достигна най-сетнѣ до 400—500 души, отъ които по-голѣмата частъ бѣха жени и дѣца. Плачъ тѣ и риданието на всички вкупъ бѣше единъ гласъ камъ небо то, който не съмъ чулъ въ животъ тѣ си и нито се надѣвамъ да чуа нѣкога.

Добрѣ те, прѣди да продължа, да пригажа нѣшто за Батакъ, та читателъ тѣ да може да си състави една по-добра идеа за онова, што се те случило тукъ. Батакъ те ималъ 900 къшти и около 8,000—9,000 жители. Нъ, заштото нѣма въ Турско никаква вѣрна статистика на населението, те може и да се каже точно колко те било населението на едно кое да те мѣсто и колко те сега. По обыкновенний законъ да смѣта човѣкъ по 5 души една челядъ, те струва за Българети. — Българети, както и рускити селене, живѣятъ по старий патриархалний обичай: башта и женени синове съ дѣцата си живѣятъ въ една къшта, доклѣ те помине на дѣцата дѣдо имъ. Кога те ожени на редъ тѣ си единъ синъ притуря те на къштата оште една нова стаа, доклѣ съ новото поколение те достигне до 20—30 души да живѣятъ въ една къшта; всичкити въ къшти те покорнаватъ и почитатъ главата на къштата. И така, кога те брои населението споредъ къштата те, трѣбова да те зима срѣдното число отъ 8 до 10 души.